

УДК 911.3

Мезенцев К.В., Сайчук В.С.

Структура населення Хмельницької області як чинник функціонування та розвитку регіонального ринку праці

Проаналізовано особливості структури населення Хмельницької області, проведено групування районів Хмельницької області за показниками структури населення та обґрунтовано необхідність врахування специфічних особливостей окремих груп районів при підготовці програм зайнятості населення. **Ключові слова:** зайнятість населення, ринок праці, структура населення, Хмельницька область.

Мезенцев К.В., Сайчук В.С. Структура населения Хмельницкой области как фактор функционирования и развития регионального рынка труда. Проанализированы особенности структуры населения Хмельницкой области, проведена группировка районов Хмельницкой области по показателям структуры населения и обоснована необходимость учета специфических особенностей отдельных групп районов при подготовке программ занятости населения. **Ключевые слова:** занятость населения, рынок труда, структура населения, Хмельницкая область.

Mezentsev K.V., Saychuk V.S. The population structure of Khmelnytsky region as a factor in the functioning and development of the regional labor market. Structural features of the population Khmelnytsky region, carried grouping areas Khmelnytsky region on indicators of population structure and the necessity of incorporating the specific characteristics of individual groups of districts in the preparation of employment programs. **Key words:** employment, labor market, population structure, Khmelnytsky region.

Вступ. Постановка проблеми. Поєднання засобів виробництва та праці в єдине ціле призводить до виникнення відносини пов'язаних із реалізацією трудового потенціалу, які виступають об'єктом державного регулювання ринку праці та у сфері зайнятості населення. Це свідчить про складну та динамічну структуру ринку праці, функціонування якого відбувається під впливом ряду чинників, у тому числі і демографічних. Дані чинники можуть як сприяти, так і стримувати розвиток ринку праці в цілому, або окремих його сегментів та безпосередньо впливають на розвиток і функціонування як загальнодержавного, так і регіональних та локальних ринків праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми впливу демографічних процесів на функціонування регіонального ринку праці розглянуто у працях С. Бандура, Д. Богині, В. Герасимчука, М. Долішнього, Ю. Заволоки Т. Заєць, Н. Запужляк, С. Злупко, Е. Лібанової, Н. Мезенцевої, В. Онікієнка, І. Петрової, В. Петюха та інших вчених. Водночас суспільно-географічний аналіз структури населення окремих регіонів, їх впливу на відтворення трудового потенціалу та функціонування регіонального ринку праці вивчені недостатньо. Результати даного дослідження слід враховувати при реалізації державної політики у сфері зайнятості населення.

Постановка завдання. Актуальність та недостатня вивченість проблеми, необхідність практичного застосування результатів дослідження зумовили вибір теми дослідження. Метою статті є проаналізувати особливості структури населення Хмельницької області, провести групування районів Хмельницької області за показниками структури населення та обґрунтувати необхідність врахування специфічних особливостей окремих груп районів при підготовці

програм зайнятості населення.

Виклад основного матеріалу. Демографічна ситуація безпосередньо впливає на стан ринку праці через формування трудового потенціалу та можливості його використання. Демографічний чинник розвитку ринку праці можна умовно поділити на дві складові: природне відтворення ресурсів праці та територіальна мобільність робочої сили.

На природне відтворення ресурсів праці впливають такі чинники, як чисельність та структура населення, стан здоров'я та інші. Територіальна мобільність робочої сили об'єктивно впливає а економічну активність працездатного населення та його вплив на розвиток ринків праці окремих територій.

Розвиток ринку праці значною мірою залежить від соціально-економічного стану регіону, економічної та підприємницької активності його мешканців. Одним із важливих соціально-економічних чинників функціонування ринку праці є стан ділової та економічної активності населення.

Для аналізу регіонального ринку праці важливим є визначення рівня працездатності населення та аналізу на цій основі потенційною та реалізованої трудової активності, що дасть можливість проаналізувати зайнятість населення регіону та визначити можливості розширення сфери прикладання праці регіону.

На формування трудової активності жителів регіону значний вплив мають такі групи чинників [1, с. 187-189]:

- соціально-демографічні (статевікова структура, сімейний стан та склад сім'ї, стан здоров'я та інші);
- демографічно-економічні (освітньо-кваліфікаційний рівень, потенційний та фактичний рівень доходів та інші);
- соціально-психологічні (територіальна, галузева та професійна мобільність робочої сили, відношення до легальності оформлення трудових відносин та інші);
- економічні (наявність вільних робочих місць та потреби в робочій силі, стан оплати праці та інші).

Дані чинники мають просторове поширення і впливають на територіальну організацію ринку праці диференційовано.

Аналіз статево-вікової структури населення та динаміки її змін дає можливість більш детально проаналізувати демографічну ситуацію та основні напрями формування трудового потенціалу регіону, а також визначити прогнозні показники формування пропозиції робочої сили (праці) на регіональному ринку праці.

Станом на 1 січня 2009 року і області проживало 617,1 тис. чоловіків (46,1% від чисельності постійного населення) та 721,1 тис. жінок (53,9%), в розрахунку на 1000 жінок припадало 856 чоловіків. Основною причиною кількісного переважання жінок залишається наслідок загибелі чоловіків під час Другої світової війни та більша тривалість життя і нижчий рівень смертності жінок. Слід зазначити, що з часом вплив війни та статеву структуру послаблюються і співвідношення між чоловіками та жінками вирівнюється за рахунок того, що хлопчиків народжуються більше ніж дівчаток (у 2008 році із 14822 новонароджених 7597 або 51,3%, становили хлопчики), та зростанням рівня смертності жінок (див. табл. 1).

Для статево-вікової структури Хмельницької області характерне кількісне переважання чоловіків у віці до 30 років та значне переважання жінок у віці 45

Таблиця 1.

Розподіл населення Хмельницької області та статтю станом на 1 січня
(розроблено за даними [2, 5])

Роки	Чисельність постійного населення, тис. осіб			Частка в загальній чисельності, %		Кількість чоловіків в розрахунку на 1000 жінок
	Всього	Чоловіки	Жінки	Чоловіків	Жінок	
1939	1739,1	814,7	924,4	46,8	53,2	881
1959	1605,6	688,1	917,5	42,9	57,1	750
1970	1615,4	712,7	902,7	44,1	55,9	790
1979	1558,4	698,2	860,2	44,8	55,2	812
1989	1527,1	696,0	831,1	45,6	54,4	837
1995	1511,6	693,6	818,0	45,9	54,1	848
2000	1454,2	669,5	784,7	46,0	54,0	853
2002*	1426,6	657,3	769,3	46,1	53,9	854
2005	1384,9	638,7	746,2	46,1	53,9	856
2009	1338,2	617,1	721,1	46,1	53,9	856

* за даними Всеукраїнського перепису населення на 5 грудня 2001 року.

років та старше (за рахунок більшої смертності чоловіків). У співвідношенні між чоловіками та жінками в репродуктивному віці (чоловіки – 15-55 років, жінки – 15-50 років) характерне незначне переважання жінок (рис. 1 і 2).

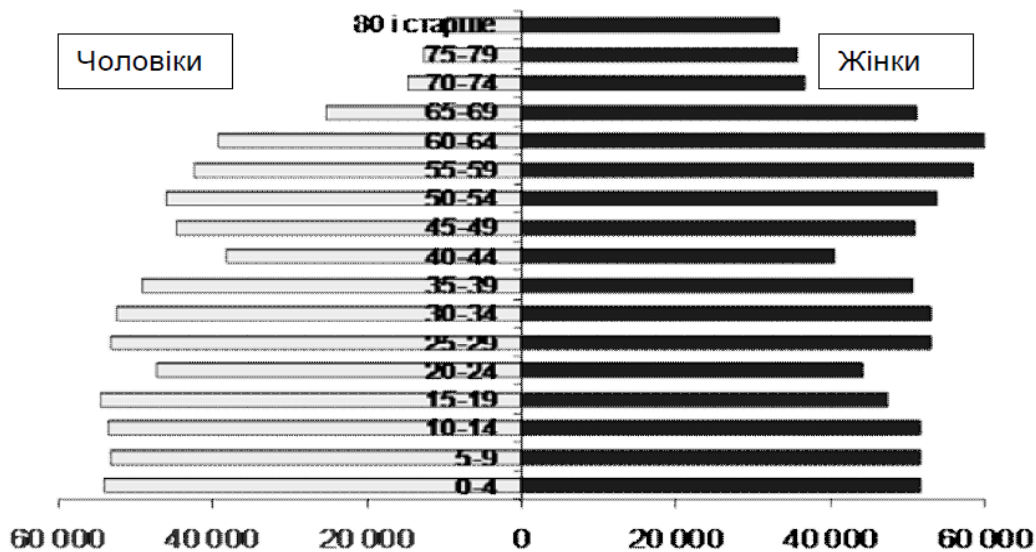


Рис. 1. Статтєво-вікова структура населення Хмельницької області станом на 1 січня 1989 року (розроблено за даними перепису населення).

Найбільша частка чоловіків спостерігається в містах, найменша – в селах. Серед районів (міст обласного значення) області найбільше чоловіків в розрахунку на 1000 жінок у Шепетівському (958), Ізяславському (902), Білогірському (898), Хмельницькому (895) районах, містах Нетішин (909), Старокостянтинів (891). Найменше значення даного показника у Чемеровецькому (793), Ярмолинецькому (797) та Віньковецькому (811) районах (див. рис. 3).

Більшу частину населення області (780,1 тис. осіб, або 58,3%) становлять особи в працездатному віці. Частка осіб в працездатному віці в міських поселеннях становить 64,6%, що перевищує даний показник у селах (51,1%).

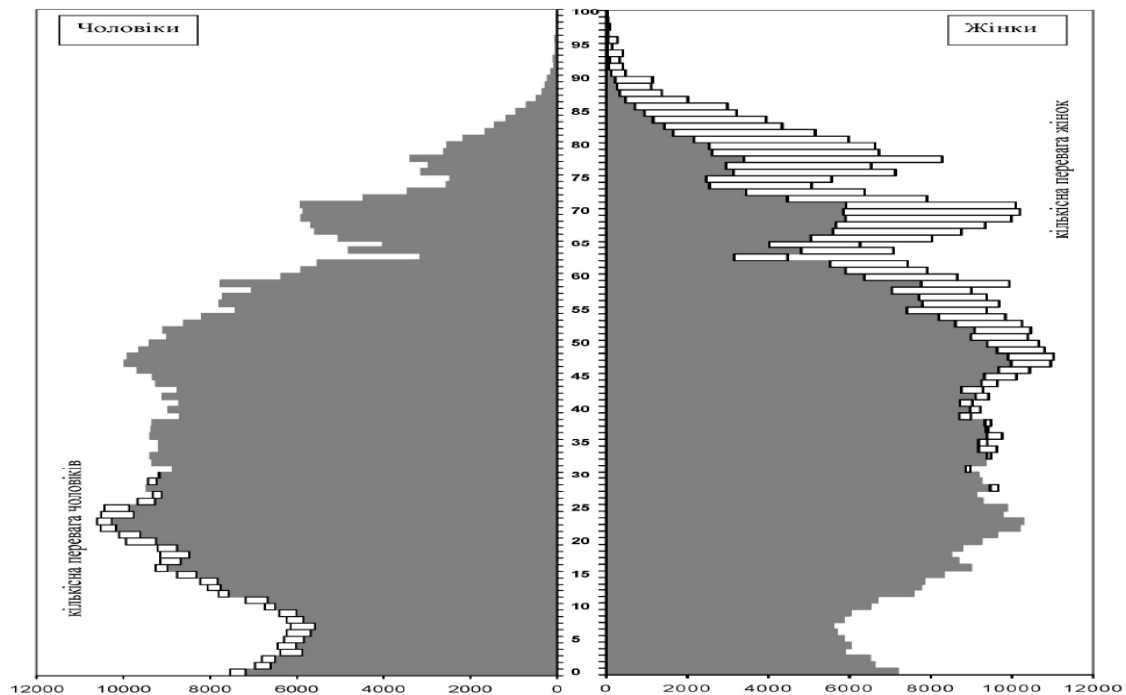


Рис. 2. Статеві-вікова структура населення Хмельницької області станом на 1 січня 2009 року (за даними [5]).

Частка дітей та підлітків у віці до 16 років продовжує скорочуватись і на 1 січня 2009 року становила 16,3%, або 218,0 тис. осіб (даний показник станом на 1 січня 1995 року становив 21,9%). Відсоток дітей у міських та сільських поселеннях залишається на рівні середньо обласного показника. Зменшення кількості дітей зумовлено в першу чергу значним спадом народжуваності у 90-х рр. ХХ ст. Дана ситуація зумовить зменшення кількості молоді у працездатному віці, що в свою чергу в продовж наступних 5-6 років призведе до скорочення частки працездатного населення (мал. 4).

Зменшення частки дітей супроводжується зростанням в структурі населення питомої ваги осіб у старшому за працездатний віці (чоловіки у віці 60 і більше років та жінки у віці 55 і більше років). Кількість осіб даної вікової категорії становить 340,2 тис. осіб, що становить 25,4% від загальної кількості населення області. У міських поселеннях проживає 19,2% осіб у старшому за працездатний віці, а в селах – 32,6%.

Аналізуючи сучасну вікову структуру населення можна виявити наступні особливості стану народжуваності області за період з 1939 по 2009 рр. можна виявити наступні закономірності:

- зменшення народжуваності у воєнний та післявоєнний період, що зумовлено значними втратами людських ресурсів та складними соціально-економічними умовами;
- збільшення народжуваності наприкінці 50-х – початку 60-х рр.;
- спад народжуваності у другій половині 60-х – початку 70-х рр. за рахунок низької частки жінок у віці 20-25 років, які народились у воєнний та післявоєнний період;
- збільшення кількості народжених в другій половині 80-х рр.;
- зменшення рівня народжуваності в 90-х рр. зумовлено кризовими

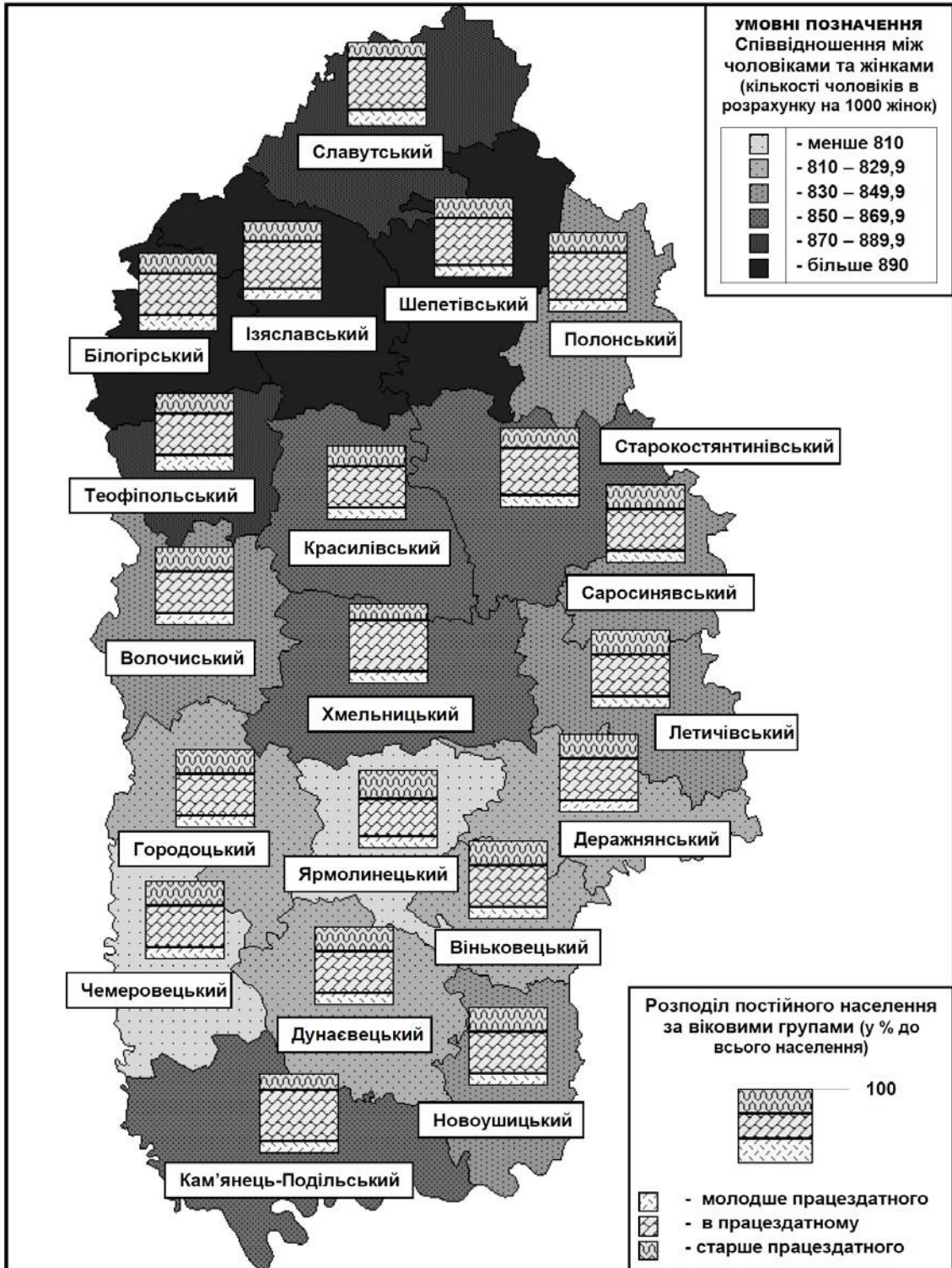


Рис. 3. Статеві та вікові структури населення Хмельницької області
(побудовано за даними [5]).

явищами в економіці та зменшенням чисельності жінок, народжених у 60-х- 70-х роках;
– починаючи з 2000 року намітилась тенденція до збільшення рівня народжуваності.

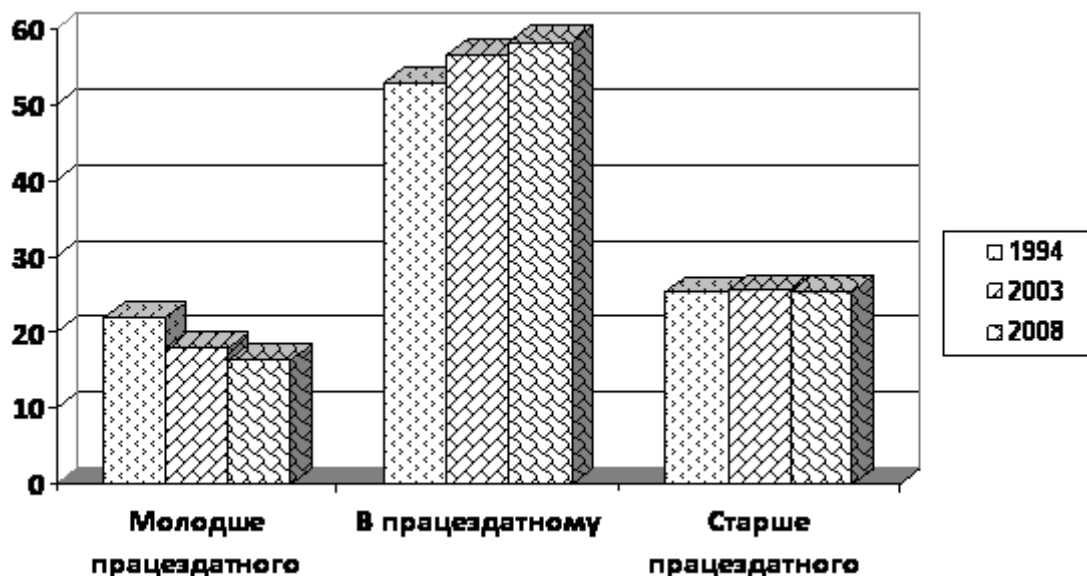


Рис. 4. Вікова структура населення Хмельницької області (за даними [2, 4, 5]).

Загальна чисельність населення області станом на 1 січня 2009 року у порівнянні з 1995 роком скоротилась на 11,5%, міських жителів зменшилось на 6,9%, сільських – на 16,2% (табл. 2). Серед населення в працездатному віці

Таблиця 2.

Зміни в чисельності постійного населення за віком
(розроблено станом на 1 січня за даними [2, 5])

	Кількість населення, осіб						Відсоток зміни чисельності населення у 2009 році до 1995		
	Всього		Міське		Сільське		Всього	Міське	Сільське
	1995	2009	1995	2009	1995	2009			
Усе населення	1511,4	1338,2	771,7	718,1	739,7	620,1	88,5	93,1	83,8
До 1 року	16,7	14,7	8,9	8,6	7,8	6,1	88,0	96,6	78,2
1-4	76,3	51,6	43,6	29,8	32,7	21,8	67,6	68,3	66,7
5-9	108,4	60,3	63,0	31,9	45,4	28,4	55,6	50,6	62,6
10-14	108,6	74,3	64,2	37,4	44,4	37,0	68,4	58,3	83,3
15-19	101,9	88,7	59,4	50,7	42,5	38,1	87,0	85,4	89,6
20-24	101,9	100,7	63,4	63,4	38,5	37,4	98,8	100,0	97,1
25-29	94,8	95,5	57,2	63,4	37,6	32,1	100,7	110,8	85,4
30-34	106,3	92,5	66,6	54,7	39,7	37,8	87,0	82,1	95,2
35-39	107,3	93,0	68,0	51,5	39,3	41,5	86,7	75,7	105,6
40-44	98,3	91,4	61,6	51,2	36,7	40,2	93,0	83,1	109,5
45-49	81,0	101,8	46,6	59,8	34,4	42,0	125,7	128,3	122,1
50-54	84,3	95,8	36,3	56,6	48,0	39,2	113,6	155,9	81,7
55-59	101,0	85,1	39,0	48,4	62,0	36,6	84,3	124,1	59,0
60-64	82,9	61,3	24,9	31,1	58,0	30,1	73,9	124,9	51,9
65-69	90,9	68,6	28,4	27,0	62,5	41,5	75,5	95,1	66,4
70 і старше	150,8	163,0	40,6	52,7	110,2	110,3	108,1	129,8	100,1

найбільше зменшення відбулось у віковій групі 35-39 років (на 13,3%), що зумовлено спадом народжуваності у 60-х роках. Збільшилась чисельність населення у вікових групах 25-29 років (народжених наприкінці 80-х років) на

0,7% та віковій групі народжених 60-х – 70-х рр. (45-49 років – на 25,7% і 50-54 років – на 13,6%).

У віковій структурі населення області спостерігається постаріння населення (чисельність населення у віці 70 років і старше в порівнянні до 1995 року збільшилась на 8,1%, у міських поселеннях – на 29,8%).

На початок 2009 року у порівнянні до початку 1995 року чисельність населення в працездатному віці в області скоротилась на 19,4 тис. осіб, або на 2,4% і становила 780,1 тис. осіб. Збільшення частки населення в працездатному віці за даний період з 52,9% до 58,3% зумовлено загальним зменшенням чисельності населення області. Саме населення в працездатному віці є основою формування трудового потенціалу області.

Трудовий потенціал області залишався порівняно стабільним за рахунок виходу на ринок праці осіб народжених наприкінці 80-х років (відбувалось зростання народжуваності) та досягненням пенсійного віку осіб народжених у повоєнний період (низький рівень народжуваності).

На трудовий потенціал впливає рівень народжуваності за попередні періоди (достатні для досягнення працездатного віку). Показники смертності населення в працездатному віці безпосередньо впливає на кількість трудових ресурсів області.

За період незалежності України можна визначити наступні особливості формування національного складу населення Хмельницької області: постійне переважання в структурі населення українців; поступове збільшення частки росіян та білорусів; зменшення чисельності євреїв та поляків; незначна та досить стабільна частка представників інших національностей.

По результатах проведення кластерного аналізу (рис. 5) за спільними

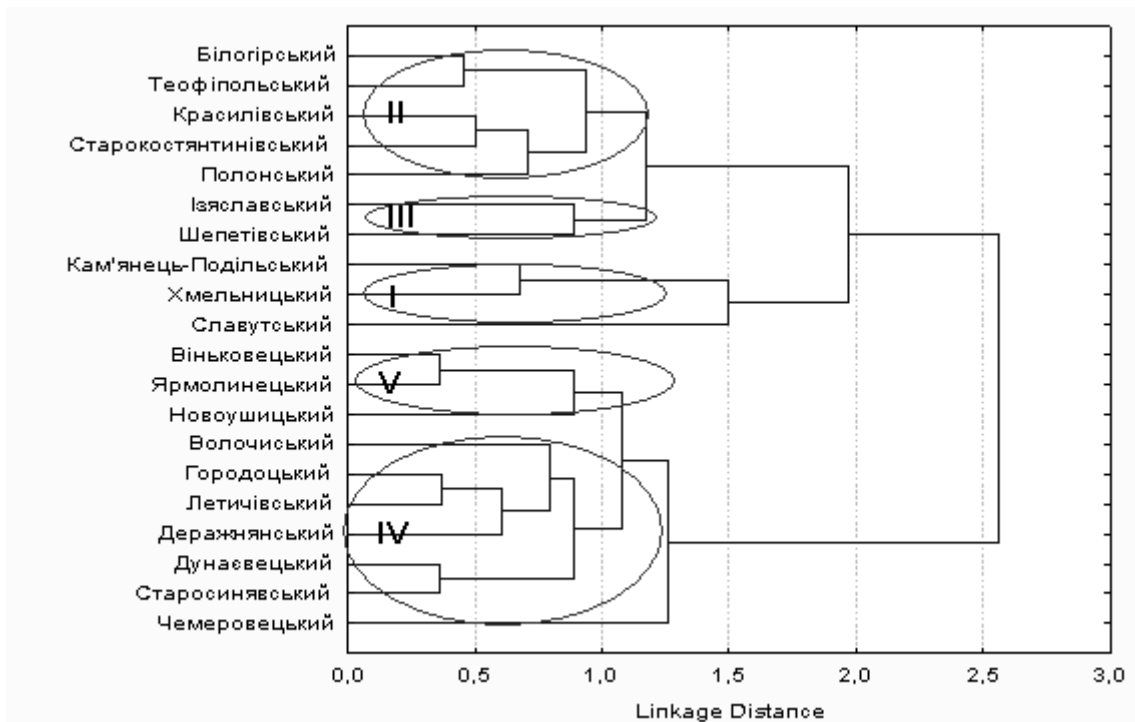


Рис. 5. Кластеризація районів Хмельницької області за показниками структури населення (проведено авторами).

рисами у структурі населення можна виділити наступні 5 груп районів:

1 група – Кам'янець-Подільський (з м. Кам'янець-Подільський), Хмельницький (з м. Хмельницький), Славутський (з м. Славута та м. Нетішин);

2 група – Білогірський, Теофіпольський, Красилівський, Старокостянтинівський (з м. Старокостянтинів), Полонський;

3 група – Ізяславський, Шепетівський (з м. Шепетівка);

4 група – Волочиський, Городоцький, Летичівський, Деражнянський, Дунаєвецький, Старосинявський, Чемеровецький;

5 група – Віньковецький, Ярмолинецький, Новоушицький.

Результати кластеризації районів за структурою населення дещо подібні до кластеризації за показниками природного відтворення населення, що свідчить про безпосередню залежність між структурою населення (особливо статево-віковою) та показниками його природного відтворення, а також вказує на відмінності в структурі населення міських та сільських поселень.

1. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: Навчальний посібник із соціальної політики / Елла Лібанова, Олена Палій. - К.: Основи, 2004. - 491с.
2. Народне господарство Хмельниччини: 1991-1995 роки. Статистичний щорічник. – Хмельницький, 1996.
3. Сайчук В. С. Регіональний ринок праці як об'єкт суспільно-географічного дослідження / В.С. Сайчук // Регіональні проблеми України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. – Херсон : ПП Вишемирський, 2009. – С. 395. – 402.
4. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2003 рік / За ред. В.В. Скальського. – Хмельницький : Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2004. – 486 с.
5. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2008 рік / За ред. В.В. Скальського. – Хмельницький : Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2009. – 443 с.